

Čtvrtá přednáška.

Dornach, 6. prosince 1918.

Základní podmínky pro sociální život.

Rudolf Steiner

Posledně jsem výslovně zdůraznil, že - když to opět vezmeme tak, jak jsem to tehdy uvedl - stav, ráje na fyzické úrovni je nemožný, že tudíž všechna takzvaná řešení sociální otázky, která více či méně vědomě nebo nevědomě chtějí zavést na fyzické Zemi takový stav ráje, který ještě k tomu má být trvalý - že všechna takováto řešení sociální otázky musí spočívat na iluzích. V tom světle, které je dáno naším myšlením, prosím vás, abyste vůbec všechny vývody, které činím, přijímali ve vztahu k časovým jevům v současnosti. Neboť bezpochyby spočívá v přítomné skutečnosti určitý požadavek, který můžeme nazvat požadavkem sociálního uspořádání poměrů lidstva. Jedná se jen o to, aby se tato otázka neabstrahovala, aby se tato otázka nebrala v absolutním smyslu, nýbrž - jak jsem to posledně již řekl, aby se z duchov- ně-vědeckých poznatků vytvořil náhled na to, co je právě naší době zapotřebí. O tom, čeho je na základě duchovně-vědeckých předpokladů právě naší době zapotřebí, chceme ještě některé věci sdělit.

Co se dnes vlastně nejširší měrou opomíná, když se hovoří o sociální otázce nebo o sociálních požadavcích, je to, že se zřetelem na požadavky naší doby nemůžeme se vůbec pustit do řešení sociální otázky bez intimnější znalosti lidské bytosti. Mohou se vymyslet sociální programy, jaké chceme, můžeme se snažit zavést ideální sociální poměry, vše to musí zůstat neplodným, když se nevychází z toho pojímat člověka jako takového, když se nesměruje k intimnější znalosti člověka. Upozornil jsem na to, že sociální členění, o němž jsem hovořil, že toto sociální členění, které jsem musel vytyčit v nejeminentnějším smyslu jako požadavek naší doby, platí právě proto pro dnešní dobu, protože bere v každé jednotlivosti ohled na poznání člověka, na ono poznání člověka, jaký je nyní v daném okamžiku 5. poatlantické doby. Prosím vás, milí přátelé, abyste sledovali všechny výklady, které budu podávat také z tohoto hlediska.

Především přichází v úvahu, že nelze stanovit z dnešních poměrů požadovaný sociální řád, aniž si nejsme vědomi tohoto: Tento sociální řád je spojen s tím, že se člověk sám poznává ve svém vztahu k sociálu. Může si říci. Ze všech poznatků je však poznání člověka skoro nejtěžší, proto také byl stanoven ve starých mystériích výrok „poznej sebe sama“ jako nejvyšší cíl v úsilí o moudrost. Co se člověku dnes zcela zvláště stává obtížným, je pohled do toho, co je v něm všechno z kosmu v působnosti, co v něm vše působí. Člověk by si chtěl sebe nejraději představit tak jednoduchým jak možno, protože se právě dnes stal ve svém myšlení, ve svých představách obzvláště pohodlným. Ale člověk právě není jednoduchou bytostí, proti této skutečnosti se právě nedá libovůlí v představách nějak nic dělat. Člověk především také v sociálním vztahu není žádnou jednoduchou bytostí. Je právě v sociálním vztahu bytostí, kterou by vůbec rád být nechtěl. Chtěl by nesmírně rád být jiným, než je. Lze říci. Člověk se má nesmírně rád. A touto sebeláskou je to, že člověk činí sebezpoznání pramenem iluzí. Tak se člověku nechce přiznat si, že je vlastně jen z poloviny sociální bytostí a že druhou polovinou je bytostí nesociální.

Toto si přiznat suše a energicky, že člověk je současně bytostí sociální a antisociální, to je základním požadavkem sociálního poznání člověka. Dobře lze říci: Usiluji stát se sociální bytostí: musí se to také říkat proto, že nemůžeme vůbec správně s lidmi žít, aniž jsme sociální bytostí. Ale současně je v lidské přirozenosti, že ustavičně bojujeme proti tomu sociálnímu elementu, že jsme neustále antisociální bytostí.

Pozorovali jsme opakovaně člověka pro nejrůznější hlediska podle trojčlennosti duše, podle myšlení nebo představování, cítění a chtění. Chceme dnes člověka pozorovat v sociálním vztahu opět podle myšlení či představování, cítění a chtění. Především si musíme ujasnit ve vztahu k představování, k myšlení, že v tomto představování. v tomto myšlení spočívá nekonečně významný pramen lidského antisociálního. Když je člověk jednoduše myslící bytostí, je bytostí antisociální. Zde může jen duchovní věda o těchto věcech dospět k pravdě. Neboť jen duchovní věda může vrhnout nějaké světlo na otázku: Jaký potom vůbec jako lidé máme vztah k jiným lidem? Kdy je potom jaksi stanoven správný poměr člověka k člověku pro obyčejné, všední vědomí, lépe řečeno, pro obyčejný, všední život? Ano hleďte, milí přátelé, když je stanoven tento správný poměr mezi člověkem a člověkem, potom je bezpochyby sociální řád zde. Ale potom existuje - lze říci: naneštěstí, ale vědoucí říká: nutně - zvláštní skutečnost, že vyvíjíme správný poměr člověka k člověku jenom ve spánku. Jen když spíme zjednáujeme neprikrášlený, správný poměr od člověka k člověku. V tom okamžiku, kdy jste ochromili obyčejné denní vědomí, kdy jste ve stavu mezi usnutím a procitnutím v bezesném spánku, tu jste - mluvím teď, co se týká

představování, co se týká myšlení - bytostí sociální. V okamžiku, kdy procítáte, počínáte vyvíjet představování, myšlením impulsy antisociální. Musíme si jen myslet, jak komplikovanými se tím stávají lidské společenské poměry, že vlastně jenom ve spánku se člověk chová správně k druhému člověku. Naznačil jsem to porůznu z jiných hledisek. Naznačil jsem například, že můžeme být ve bdění šovinistický nacionálními - když jsme ve spánku, jsme právě přesazeni mezi ty lidi, jsme s nimi pohromadě, zejména s jejich duchem národa, které ve bdění nejvíce nenávidíme. Proti tomu se již nedá nic dělat. Spánek to sociálně vyrovnává. Ale moderní věda nechce vůbec nic o spánku vědět, takže ještě dlouho nebude zahrnovat do svých sociálních pozorování to, co jsem právě nyní řekl.

Ale myšlením jsme přesazeni ve bdělém stavu ještě do jiného antisociálního proudu. Předpokládejte, že stojíte před nějakým člověkem. Stojíme vůči všem lidem jenom tím, že stojíme vůči jednotlivci. Jste samozřejmě myslícím člověkem, jinak byste nebyli člověkem, kdybyste nebyli myslícím člověkem. Hovořím nyní jen o myšlení, o citění a chtění budeme hovořit později - ze stanoviska citění a chtění lze něco namítnout, ale ze stanoviska představování je správné to, co nyní řeknu. Stojíme-li jako myslící člověk mající představy, vůči druhému člověku, je tu ta zvláštnost, že jednoduše oboustranným poměrem, který se tvoří mezi člověkem a člověkem, existuje ve vašem podvědomí snaha být druhým člověkem uspáván. Jste právě druhým člověkem ve svém podvědomí uspávání. Hled'te, milí přátelé, to je normální poměr člověka k člověku, že když se spolu sejdeme, ten jeden se vždy - poměr je ovšem oboustranný - snaží podvědomě druhého uspat. A co musíte proto jako myslící člověk udělat? Vše to, co nyní vypravuji, probíhá samozřejmě v podvědomí, ale proto to neprobíhá méně skutečně. Je to skutečnost, i když to do obyčejného vědomí nevystupuje. Když tedy stojíte vůči druhému člověku, uspává vás. to znamená, uspává vaše myšlení, nikoli vaše citění a chtění. Nyní musíte, chcete-li zůstat myslícím člověkem, se proti tomu vnitřně bránit. Musíte své myšlení aktivizovat. Musíte přejít k obraně, abyste neusnuli.

Stát vůči jinému člověku znamená vždy: učinit se bdělým, procítnout, oprostít se od toho, co on chce s vámi učinit.

Hled'te, milí přátelé, takové věci se v životě dějí a život chápeme jen tehdy, když ho pozorujeme duchovně-vědecky. Mluvíte-li s nějakým člověkem, jste-li jen s nějakým člověkem pohromadě, tak to znamená, že se musíte ustavičně udržovat bdělým proti jeho snaze, aby vás uspal, co se týká vašeho myšlení. To sice neproniká do obyčejného vědomí, působí ale v člověku jako antisociální impuls. Každý člověk jaksi před nás předstupuje jako nepřítel našeho

představování, jako nepřítel našeho myšlení. Musíme své myšlení chránit před druhým, že jsme, pokud jde o představování, myšlení, vysokou měrou antisociálními bytostmi a můžeme se k sociálním bytostem vůbec jen vychovávat. Kdybychom se nemuseli výchovou, sebekázní, nutností, v níž žijeme, neustále bránit proti druhému člověku, potom bychom mohli být svým myšlením bytostí sociální. Ale protože se musíme bránit, musíme mít především jasno o tom, že se sociálními bytostmi teprve můžeme stát, stát se jimi sebekázní, že jimi však jako myslící lidé podle své přirozené povahy zprvu nejsme.

Z toho ale vidíte, že bez hlubšího studia duševna, té skutečnosti, že člověk je myslící bytostí, se nedá vůbec nic říci o sociální otázce, neboť sociální otázka zasahuje do velkých intimit lidského života. A kdo nebere ohled na to, že člověk, když myslí, vyvíjí antisociální impulsy, ten nedospěje k žádnému objasnění sociální otázky. Ve spánku to právě máme snadné. Zde jsme stejně uspávání. Zde si lze tedy vystavit mosty ke všem lidem. V bdění nás druhý člověk usiluje uspat, když se staví před nás, aby mohl být k němu vystavěn most - a právě tak usilujeme my vůči němu. Ale my se musíme proti tomu bránit. neboť jinak bychom se jednoduše při svém styku s lidmi připravili o své myslící vědomí.

A není tedy tak snadné vznášet sociální požadavky neboť většina lidí, kteří vznášejí sociální požadavky, nejsou si vůbec vědomi toho, jak hluboce je v lidské povaze zakořeněno antisociální. A především člověk není nakloněn říkat si něco takového jako sebepoznání. Usnadnil by si to, kdyby si prostě přiznal, že není on jediný antisociální bytostí, nýbrž že to má společné se všemi ostatními lidmi. A tak trochu vskrytu každý člověk má, když sám přiznává, že jako myslitel je všeobecně každý člověk antisociální bytostí, má přece rezervovaný úsudek: ale já jsem výjimkou. I když si to také plně nepřiznává, ve skrytu vždy ve vědomí prosvítá tak trochu toto: já jsem výjimkou, ostatní jsou takovými antisociálními bytostmi jako myslitelé. Člověku se tak stává zcela zvlášť obtížným přijímat s vážností, že jako člověk nelze něčím být, nýbrž že se musí stále k něčemu vyvíjet. To je ale něčím, co především zcela zvlášť hluboce souvisí s těmi věcmi, kterým se lze v naší době naučit.

Dnes už je možné, co jsme ještě vůbec před 5-6 lety nechtěli činit, poukázat na to, že jisté vady a nedostatky lidské povahy jsou rozšířeny po celé Zemi, neboť příliš se ozřejmily tyto vady a nedostatky. Lidé se snaží oklamat se stran této nutnosti, že se musí nějak vyvíjet. Nesnaží se především ukazovat na to, čím se chtějí stát, nýbrž na to, čím jsme. Tak se nyní shledá, že si velký počet členů Dohody a Ameriky myslí v rámci toho, čím jsou, čím prostě jsou tím, že jsou členy Dohody nebo že jsou Američany. Nepotřebují se vyvíjet, stačí jim jen

poukazovat na to, jak se liší od těch zlých lidí středoevropských zemí, jak tito jsou černí, kdežto oni jsou jedinečně bílí. To je něčím, co rozšířilo po Zemi široko daleko iluzi o člověku, která se ovšem časem strašně vymstí. Tato snaha něčím být a nechtít se k něčemu vyvíjet, to je něčím, co máme jako nepřátelství vůči duchovní vědě v pozadí. Neboť duchovní věda nemůže jinak, než odkazovat člověka na to, že se člověk musí neustále k něčemu vyvíjet, že nemůžeme být hotoví tím nebo oním opatřením. Člověk se strašně klame sám o sobě, včr-li, že může poukázat na něco absolutního, to u něho znamená nějakou zvláštní dokonalost. Vše, co není ve vývoji, znamená u člověka nedokonalost a nikoli dokonalost. A to, co jsem vám řekl s ohledem na člověka jako myslitele a sociální impulsy tím způsobené, to má ještě jinou důležitou stránku.

Hleďte milí přátelé, člověk se jaksi vznáší mezi sociálním a antisociálním tak, jako se vznáší mezi bděním a spánkem - mohlo by se říci: Spánek je sociální, bdění je antisociální - a jako se musí vznášet k zdravému životu mezi bděním a spánkem, tak se musí vznášet mezi sociálním a antisociálním. A to je právě to, co přichází mimořádně silně v úvahu pro život člověka. Neboť to umožňuje, aby člověk inklinoval k jednomu či k druhému více nebo méně, jako lze právě také více nebo méně inklinovat ke spánku nebo ke bdění. Existují lidé, kteří spí přes míru, kteří tedy ve stavu kyvu, v němž člověk musí být mezi spánkem a bděním, se právě přiklánějí na jednu stranu vah. Tak může také člověk pěstovat více sociální nebo antisociální impulsy v sobě. Tím jsou lidé individuálně rozdílní, že jeden pěstuje více sociální a druhý více antisociální impulsy. Lze velmi dobře rozlišovat lidi podle toho, máme-li přiměřené poznání o člověku. Dělí se přesně do těchto dvou tříd. Jedni jsou nakloněni více k sociální podstatě, druhí více k antisociální.

Řekl jsem: To má ještě jinou stránku - neboť antisociálně souvisí s tím, že se jaksi sami chráníme, abychom se dali sami uspat. Ale s tím souvisí ještě něco jiného. Dělá nás to nemocnými. I když se to velmi nevnímá - mnohdy ale i velmi vnímá - vznikají z toho nemoci, k příčinám nemocí náleží antisociální podstata. Takže snadno pochopíte, že sociální podstata má současně něco ozdravujícího, něco oživujícího. Z toho ale vidíte, jak pozoruhodně je vytvořena lidská přirozenost. Člověk se nemůže učinit zdravým sociálností, aniž se jaksi neuspává. Když se vytrhuje ze sociálna, posiluje své myslivé vědomí, stává se ale antisociálním. Tím ochromuje ale také ozdravující síly, které jsou v jeho podvědomí, v jeho organismu. Tak zasahuje až do zdravého a nemocného způsobu života to, co existuje v člověku jako sociální a antisociální impulsy. Kdo tímto směrem vyvíjí poznání člověka, ten bude moci velký počet více či méně skutečných nemocí odvodit z antisociální podstaty lidské bytosti. Více než se věří, souvisí s antisociální podstatou člověka onemocnění, zejména ty

nemoci, které jsou často opravdu skutečnými nemocemi, které se ale projevují tak něčím jako „vrtochy“, jako všelijaké sebetřýznitelství a trýznění druhých, jako podivínství, jako posedlá touha vyvést nějakou neplechu. To souvisí s nezdravou organickou konstitucí, vyvíjí se ale ponenáhlu, když se silně oddáváme antisociálním impulsům.

Vůbec bychom si měli ujasnit, že zde je skryto velmi důležité tajemství života. Poznat toto tajemství života, které je mimořádně důležité jak pro vychovatele, tak i pro lidskou sebevýchovu, poznat je pouze v teorii, to znamená, abychom dostali popud vzít svůj vlastní život silně do ruky, přemýšlet o překonání antisociálna, pocítit to tak, aby se z toho člověk vypracoval. Mnozí lidé by se uzdravili nejen ze svých vrtochů, nýbrž také z lecjakého postonávání, kdyby prozkoumali v sobě své antisociální impulsy. To se ale musí činit s naprostou vážností. To se musí činit bez sebelásky, neboť to má pro život nesmírnou důležitost. To budiž nejprve řečeno o sociálnu a antisociálnu v člověku s ohledem na představování či myšlení.

Mimo to je člověk bytostí cítící a s tímto cítěním je to opět zvláštní. Také s ohledem na cítění není člověk tak jednoduchý, jak by si to někdo rád chtěl představovat. Cítění od člověka k člověku má totiž paradoxní zvláštnost. Cítění má tu zvláštnost, že nejprve má sklon dávat nám zfalšované pocitování o druhém člověku. První sklon v podvědomí člověka při styku člověka s člověkem spočívá v tom, že se v podvědomí člověka při styku člověka s člověkem spočívá v tom, že se nám o druhém člověku v podvědomí vynořuje zfalšované pocitování a musíme v životě vždy nejprve toto zfalšované pocitování přemáhat. Znalec života zpozoruje velmi snadno, že lidé, kteří nemají sklon zajímat se o druhé lidi, kteří vlastně téměř na všechny lidi hubují, při nejmenším po nějaké době. To je ta zvláštnost velkého počtu lidí. Milují toho či onoho člověka po určitou dobu, ale když tato doba přešla, potom se ozývá něco v lidské povaze a člověk začíná na druhého nějak hubovat, něco proti němu mít. Často sám neví, co proti drahému člověku má, neboť věci se odehrávají úplně v podvědomí. To pochází prostě z toho, že podvědomí má tendenci, obraz, který si činíme o drahém člověku, vlastně zfalšovat. Musíme druhého člověka teprve důkladně poznat, pak uvidíme, že musíme v obraze, který jsme nejprve získali, zfalšování vymazat. Jakkoli to zní paradoxně, a bylo by to dobrým životním maximem - i když přitom přicházejí v úvahu výjimky - kdybychom si vždy předsevzali korigovat obraz člověka, který se nám v podvědomí fixuje, za všech okolností nějak korigovat tento obraz. Neboť toto podvědomí má tendenci posuzovat lidi podle sympatií a antipatií. Život sám nás k tomu vybízí být myslícím člověkem a my jsme tím antisociální, ale život nás také vybízí - věci, které říkám, jsou prostě skutečnostmi - posuzovat podle

sympatií a antipatií. Ale každý úsudek, který je činěn podle sympatií a antipatií, je zfalšován. Není žádný pravým, žádným správným úsudkem, je-li činěn podle sympatií a antipatií. A tedy, protože podvědomí postupuje vždy podle sympatie a antipatie, vytváří vždy zfalšovaný obraz drahého člověka. Zajisté míváme také obraz příliš dobrý, ale ten je vždy vytvořen podle sympatií a antipatií, a nezbývá nic jiného, než si prostě takovou skutečnost přiznat, přiznat si, že i jako člověk nelze být něčím, nýbrž že se má k něčemu vyvíjet, že zejména, pokud jde o čistý styk s drahými lidmi, musíme vést život v očekávání, to si musíme říci. Nesmíme dát na ten obraz, který se nám nejprve o nějakém člověku z podvědomí dere vzhůru do vědomí, nýbrž musíme se pokusit s lidmi žít. Uvidíme, pokusíme-li se s lidmi žít, že se z antisociální nálady, kterou tu zpočátku vlastně vždy nejprve máme, vyvine nálada sociální.

Tak je zcela zvláště důležité studovat citový život člověka, pokud je antisociální. Kdežto prožívání myšlenek je proto antisociální, protože se člověk musí chránit před usnutím, je citový život antisociální, proto, že člověk tím, že svůj styk s lidmi zařizuje podle sympatií a antipatií, vštěpuje společnosti a priori falešné citové proudy. To, co od lidí přichází skrze sympatie a antipatie, je již předem takové, že to vrhá do lidské společnosti antisociální životní proudění. Můžeme říci, jakkoli to zní paradoxně, že sociální společnost by byla možná jen tehdy, kdyby lidé nežili v sympatiích a antipatiích. Pak by ale nebyli lidmi. Z toho vám opět vyplývá, že člověk je současně bytostí sociální a antisociální, takže tedy to, co se nazývá „sociální otázkou“, musí se blíže zabývat intimitami lidské bytosti. Když se jimi nezabýváme, tak nikdy nedospějeme k řešení sociální otázky pro určitou dobu.

Pokud jde o chtění, které se odehrává od člověka k člověku, tu se ukazuje zcela zvlášť nápadně a paradoxně, jakou komplikovanou bytostí člověk je. Víte přece, pokud jde o chtění, hrají mezi člověkem a člověkem úlohu nejen sympatie a antipatie - vždyť tyto hrají úlohu, pokud jsme cítícími bytostmi - nýbrž zde hrají zcela zvláštní úlohu sklony a vnitřní odpory, které přicházejí do akce, tedy sympatie a antipatie v akci ve svém zevním projevu. Člověk se chová k druhému člověku tak, jak mu to vyplývá z vnuknutí jeho zvláštní sympatie k tomu člověku, zvláštní stupeň lásky, kterou mu přináší vstříc. Zde hraje pozoruhodnou úlohu jistá podvědomá inspirace. Neboť to, co je vylito přes všechny volní styk člověka s člověkem, musíme pozorovat ve světle impulsu, jemuž tento volní styk podléhá, ve světic více méně existující lásky, která se mezi lidmi odehrává. Touto láskou, která se mezi lidmi odehrává, nechají lidé unášet své volní impulsy, jež se takto nesou od člověka k člověku.

Pokud jde o lásku, podléhá člověk v nejeminentnějším smyslu velkému klamu a potřebuje ještě více korekturu, než pokud jde o obyčejné citové sympatie a antipatie. Neboť, jakkoli to zní pro obyčejné vědomí podivně, je to přesto pravdou, že láska, která se uplatňuje od člověka k druhému člověku, není-li zduchovněna -v obyčejném životě je láska zduchovněna jen velmi zřídka - a hovořím ne snad pouze o lásce pohlavní nebo spočívající na podkladě pohlavním, nýbrž vůbec o lásce člověka k člověku - že tato nezduchovněná láska vlastně není láskou jako takovou, nýbrž obrazem, který si o ní činíme, že není ponejvíce ničím jiným než strašnou iluzí. Neboť láska, o které člověk věří, že ji vyvíjí k druhému člověku - tak, jak už lidé v životě jsou - není ponejvíce ničím jiným než sebeláskou. Člověk se domnívá, že druhého miluje, ale miluje v té lásce vlastně jen sebe. Zde vidíte onen pramen antisociální podstaty, který ještě k tomu musí být zdrojem strašného sebeklamu. Můžeme se totiž domnívat, že se rozplýváme v přemíře lásky k nějakému člověku, ale ve skutečnosti tohoto člověka nemilujeme, nýbrž milujeme spojení s druhým člověkem ve vlastní duši. Co tu pocítujeme ve vlastní duši jako blaženost z druhého člověka, co v sobě pocítujeme tím, že jsme s druhým člověkem pohromadě, že činíme druhému člověku pro mě za mně vyznání lásky, to je to, co vlastně milujeme. Milujeme vcelku sami sebe, když se zaněcuje tato sebeláska ve styku s druhým člověkem.

Toto je důležité životní tajemství. To má nesmírnou důležitost. Neboť klamající se o této lásce, o níž se domníváme, že je láskou, ale vlastně je jenom sebeláskou, sobectvím, maskovaným egoismem - a nade vše největší láska, která působí od člověka k člověku a je nazývána láskou, je jenom maskovaný egoismus - v tomto klamu je pramen myslitelně největších a nejrozšířenějších antisociálních impulsu. Touto sebeláskou, která se maskuje jako láska, stává se člověk nejeminentnějším způsobem antisociální bytostí. Člověk je antisociální bytostí právě tím, že se zanořuje sám do sebe. A zanořuje se ze všeho nejvíce sám do sebe tehdy, když neví nebo nechce nic vědět o tomto zanořování v sobě samém.

Vidíte, milí přátelé, že ten, kdo hovoří o sociálních požadavcích zvláště současnému lidstvu, musí brát ohled na takovéto duševní stavy významnou měrou. Musíme prostě říci: Jak mají lidé dospět k nějaké sociální struktuře svého společného žití, když si nechtějí ujasnit, kolik sobectví je vtěleno v tak zvané lásce, například v lásce k bližnímu. Tak může být láska právě nesmírně silným impulsem k antisociálnímu životu. Lze říci: Tak jakým člověk je, když na sobě nepracuje, když nevezme do ruky sebevýchovu, tak je jako milující bytost za všech okolností bytostí antisociální. Láska je taková, jak tkví v lidské povaze, aniž člověk koná sebevýchovu, je zprvu antisociální, neboť je

vylučující. To opět není žádnou kritikou. Mnoho požadavků života souvisí s tím, že láska musí být vylučující. Samozřejmě otec bude vlastního syna milovat více než cizí dítě, ale to je antisociální. Nedá se vůbec popřít, že antisociálně životem samým zasahuje do života. A říká-li se, že člověk je sociální bytostí - jak se to dnes takřka stalo módou - je to nesmysl, neboť člověk je právě tak silně bytostí antisociální, jako je bytostí sociální. Život sám činí člověka bytostí antisociální. Představte si, že by byl jednou zaveden takový stav ráje na Zemi, jaký nemůže vůbec existovat, ale o jaký se usiluje, protože lidé stále mnohem více milují neskutečné věci než skutečné - představte si, že by byl zaveden takový stav ráje, pro mne za mne dokonce takový stav nadráje, jak ho Lenin, Trocký, Kurt Eisner a jiní chtějí na Zemi mít. Již velmi brzy by se museli nesčetní lidé postavit proti tomu na odpor, protože přitom nemohou zůstat lidmi, protože v takovém stavu budou nalézat uspokojení právě jenom sociální pudy, ale současně by se přihlásily pudy antisociální. Je to právě tak nutné, jako že se kyvadlo nevychyluje jen na jednu stranu. V okamžiku, kdy zavedete stav ráje, musí se ale ihned ozvat antisociální pudy. Kdyby se uskutečnilo to, co chtějí Lenin, Trocký a Kurt Eisner, o čem si představují že je to stav ráje, muselo by se to v nejkratší době na základě antisociálních pudů zvrátit ve svůj opak. Neboť takový je právě život, že se střídá příliv s odlivem. A ne- chceme-li to pochopit, tak vůbec nic o světě nepochopíme. Často slyšíme: Ideál státního soužití je demokracie. Dobře, předpokládejme tedy, že ideálem státního soužití je demokracie. Ale, kdyby se chtěla někde tato demokracie zavést, pak by to nutně vedlo v její poslední fázi k jejímu vlastnímu zničení. Demokracie nutně usiluje o to, když jsou demokraté pohromadě, že stále chce jeden druhého přemoci, stále chce jeden mít pravdu vůči druhému. To je zcela samozřejmé. Ona usiluje o své vlastní zrušení. Zavedete-li tedy někde demokracii, můžete si to v myšlenkách krásně vymalovat, ale převedeno do skutečnosti, vede demokracie právě tak k opaku demokracie, jako se kyvadlo vychyluje na opačnou stranu. V životě to vůbec jinak nejde. Demokracie po nějakém čase vždy odumřou na svou vlastní demokratickou povahu. To jsou věci, které jsou nesmírně nutné k porozumění života.

Existuje ještě ta zvláštnost, že právě nejpodstatnější vlastností člověka v 5. poatlantickém období, které jsou v popředí, jsou vlastnosti antisociální. Neboť vědomí, které je právě budováno na myšlení, se má v tomto období vyvíjet. Proto právě toto období vynese na povrch nejsilnější antisociální impulsy z povahy člověka. Lidé budou vyvolávat těmito antisociálními impulsy více nebo méně nesnesitelné stavy, a opět jako reakce na antisocialismus se vždy uplatní volání po socialismu. Musí se jenom chápat, že příliv a odliv se musí stále střídát. Neboť předpokládejte, milí přátelé, že byste skutečně socializovali

společnost, tu byste nakonec přivodili takové stavy od člověka k člověku, že bychom ve vzájemném styku stále spali. Styk lidí by byl prostředkem k uspávání. Můžete si to dnes těžko představit, protože nebudete moci vůbec konkrétně vymyslet, jak by to v nějaké takzvané socialistické republice vypadalo. Ale tato socialistická republika by byla skutečně velkým místem spánku pro lidstvo, pro lidskou schopnost představování. Je pochopitelné, že existují touhy po něčem takovém. Vždyť u mnohých lidí stále existují také touhy po spaní. Ale musíme právě chápat to, co jsou vnitřní nutnosti života, a nesmíme se spokojit s tím chtít pouze to, co se člověku hodí, nebo co se člověku líbí: neboť zpravidla se člověku líbí to, co nemá. To, co má, toho si ponejvíce necení.

Vidíte z těchto výkladů, že především, když se hovoří o sociální otázce, musíme se intimně zabývat bytostí člověka, a musíme tuto bytost člověka tak poznávat, abychom věděli, jak se v člověku realizují sociální a antisociální pudy. V životě se sociální a antisociální pudy často proplétají do jakýchsi uzlů, které nelze rozplést. Proto je tak obtížné hovořit o sociální otázce. O sociální otázce můžeme sotva hovořit jinak, než když máme sklon skutečně se zabývat intimní povahou člověka, zabývat se tím, jak například buržoazie je sama o sobě nositelem antisociálních impulsů. Prostě existence buržoazie vyvíjí antisociální impulsy, protože existence buržoazie spočívá v podstatě v tom vytvářet si takovou sféru života, jak se to člověku hodí, aby tak mohl v ní být spokojen. Když se zkoumá toto prazvláštní úsilí příslušníka buržoazie, tak to spočívá v tom, že buržoazie si chce vytvořit zvláštností našeho současného období na ekonomickém podkladě ostrov života, na němž může, pokud se týká všech poměrů, spát s výjimkou nějaké zvláštní životní zvyklosti, kterou vyvíjí podle svých subjektivních antipatií a sympatií. Tedy příslušník buržoazie, ten chce takto velmi mnoho spát. Neusiluje proto o onen spánek, o který usiluje proletář, který je ustavičně udržován ve stavu bdělosti, protože jeho vědomí není uspáváno na ekonomickém podkladě: proto dychtí po spánku sociálního řádu. To je již velmi důležité psychologické apercu. Majetek uspává, nutnost v životě bojovat probouzí. Uspávání pomocí majetku dává možnost vyvíjet antisociální impulsy, protože se netouží po sociálním spánku. Je-li člověk stále podněcován výdělečnou nutností, vzniká z toho touha po usnutí v sociální souvislosti.

Těmto věcem se musí věnovat pozornost, jinak současnost absolutně nepochopíme. Lze říci: Přesto všechno usiluje naše 5. poatlantické období jistým způsobem o socializaci v té formě, jak jsem vám to nedávno zde přednesl. Neboť tyto věci, které jsem podal, nastanou: Buď budou lidé svolní k té námaze pomoci lidského rozumu, nebo, když nebudou k té námaze svolní, pomocí kataklyzmaty, revolucemi. O tuto trojčlennost usiluje člověk v 5.

poatlantickém období, tato trojčlennost musí přijít. Naše doba usiluje tedy o jistou socializaci.

Ale tato socializace není možná - to vám vyplyne z mnohých pozorování, která jsme tu již také konali - aniž ji doprovází něco jiného. Socializace se může vztahovat jenom na zevní strukturu společnosti. Ta může ale v našem 5. poatlantickém období spočívat jenom v jistém zkrocení myslícího vědomí, v jakémsi zkrocení antisociálních lidských instinktů. Musí tedy nastat jaksi pomocí sociální struktury zkrocení antisociálních instinktů v představování. To musí mít jakési protipůsobení, to musí být něčím přivedeno do rovnováhy. Ale do rovnováhy to může být přivedeno jen tím, že vše, co pochází z dřívějších období, v nichž to bylo oprávněno jakožto ujařmení myšlenek, jakožto přemožení myšlenek jednoho člověka člověkem druhým, že se to ze světa sprovodí přibývající civilizací. Proto musí v budoucnosti existovat svoboda duchovního života vedle organizování hospodářských poměrů, ekonomických poměrů. Tato svoboda duchovního života jedině umožní, abychom se skutečně jako člověk ke člověku stavěli tak, že v druhém vidíme člověka, jenž před námi stojí, nikoli člověka ve všeobecnosti. Program Woodrowa Wilsona hovoří o člověku právě všeobecně. Ale tento všeobecný člověk, tento abstraktní člověk neexistuje. Co existuje, je vždy jen jednotlivý člověk, individuální člověk. O toho se můžeme opět jenom zajímat jako celí lidé, ne pouhým myšlením. Vymazáváme to, co máme vyvinout od člověka k člověku, když uplatňujeme Wilsonův program, když načrtáváme abstraktní obraz člověka. To podstatné, o co jde, je, že k socializaci v budoucnu přistupuje absolutní svoboda myšlenek, socializace není myslitelná bez svobody myšlenek. Proto bude muset být socializace spojena s vymýcením každého myšlenkového ujařmování - a byť by i toto ujařmování bylo kultivováno tím, co konají jisté společnosti anglicky hovořícího obyvatelstva, které jsem vám dostatečně charakterizoval, nebo co je kultivováno římským katolicismem. Oba mají stejnou hodnotu, a je mimořádně důležité, abychom si povšimli vnitřní příbuznosti těch obou. To je mimořádně důležité, že zvláště pokud jde o tyto věci, nevládne dnes žádná nejasnost. Můžete to, co jsem vám přednesl o zvláštnosti oněch tajných společnostech anglicky hovořícího obyvatelstva, vypravovat dnes nějakému jezuitovi. Bude velmi potěšen, že dostává potvrzení toho, co sám zastupuje, ale musíte si ujasnit, chcete-li stát na půdě duchovní vědy, že nesmíte zaměnit své odmítnutí těchto tajných společností s odmítnutím, jež přichází od jezuitů. Je pozoruhodné, že se v této oblasti dnes ještě málo projevuje možnost rozlišování. Nedávno jsem také ve veřejných přednáškách upozorňoval na to, že dnes nezáleží jen na tom, co někdo říká, nýbrž že se vždy musí dávat pozor na to, jakým duchem je proniknuto to, co se říká. Uvedl jsem příklad stejně znějících

vět u Woodrowa Wilsona a u Hermanna Grimma. Říkám to proto, že to můžete nyní prožít stále silnější měrou, že se například z jedné strany zdánlivě právě tak vystupuje proti oněm anglo-americkým tajným společnostem - ale právě jenom zdánlivě - jak jsem zde musel vystoupit já. Ale něco takového, jak to stojí nyní například v prosincovém sešitě „Stimmen der Zeit“, činí na člověka, který pohlíží na věcnou stránku dojem karikovaného šklebu. Neboť samozřejmě to, proti čemu se musí bojovat u anglo-amerických tajných společností, je přesně totéž, proti čemu se musí bojovat u jezuitismu. Oba ty programy stojí proti sobě, jedni potírají druhé jako moc proti moci, které nemohou být vedle sebe. U jedněch i u druhých neexistuje ten nejmenší skutečný věcný zájem, nýbrž jenom zájem stranický, zájem jejich řehole. Dnes si musíme zcela zvláště odvyknout hledět na obsah a nevidět z jakého stanoviska je něco takového uváděno do světa. Něco může být, když je to uváděno do světa, z toho stanoviska, které je platné pro určité období, blahodárné, ozdravující: jeli však uváděno na scénu z nějaké jiné moci, může to být něčím nesmírně směšným nebo také škodlivým. To je něco, na co se dnes musí zcela zvláště obrátit pozornost. Neboť to se bude stále víc a více ukazovat. Když dva říkají totéž, tak to není totéž podle pozadí, které za tím leží. Po všem, co nám život nyní v posledních třech až čtyřech letech přinesl za zkoušky, je zcela obzvlášť nutné, abychom skutečně přihlíželi konečně k těmto věcem, abychom se skutečně těmito věcmi zabývali.

Že by se těmito věcmi někdo vážně zabýval, to se ještě dnes příliš nepozoruje. Budeme se například dnes ještě stále tázat: Jak se má to nebo ono zařídit, jak se má to nebo ono učinit, aby to bylo správné? Zařizujete-li tu nebo tam to či ono - když nedosadíte do toho lidi, kteří

myslí ve smyslu naší doby, potom můžete učinit nejlepší nebo nejhorší zřízení, obojí se mohou vyvinout buď ke spáse či k neštěstí, podle toho jaké lidi tam dosadíte. Na čem dnes záleží, je, aby člověk skutečně pochopil, že se musí vyvíjet, že on nemůže dát na něco, čím již je, člověk se musí stále vyvíjet. Musí se dopracovat porozuměním k tomu opravdu nahlížet do skutečnosti. K tomu mají ale lidé velmi, velmi daleko. velmi málo sklonu, to jsem také zdůrazňoval z nejrůznějších stanovisek. Ve všech věcech, zejména v časových poměrech, jsou lidé tak velice nakloněni tomu nejen do skutečnosti nezasahovat, nýbrž brát věci právě tak, jak se člověku hodí. Utvořit si úsudek, který je věcný, to není ovšem tak snadné jako utvořit si úsudek, který co možná nejpřímočařeji směřuje k jasné a jednoduché formulaci. Úsudky, které jsou věcné, nelze tak snadno formulovat, zejména ne potom, když, zasahují do sociálního nebo do lidského, nebo do politického života, neboť tu je téměř správný vždy také opak toho, co se předpokládá - také v téže míře správný jako ten opak. Jen když se snažíme nevytvářet si vůbec žádný úsudek o těchto poměrech, nýbrž vytvářet si obrazy,

to znamená, když se již vystupuje do imaginativního života, potom budeme moci jít přibližně správnou cestou. To má v naší době zcela zvláštní důležitost, že se snažíme vytvářet si obrazy, nikoli vlastně abstraktní, uzavřené úsudky. Obrazy to také musí být, které nás tlačí k socializaci. Potom, co je dále nutné. Neexistuje žádná socializace, aniž se člověk stává duchovně-vědeckým - tedy myšlenkově svobodným na jedné straně, duchovně-vědeckým na straně druhé.

Poukázal jsem již na to, co je tu základem, také ve veřejných přednáškách, také v Basileji ve veřejné přednášce. Řekl jsem, že jistí materialisticky myslící lidé, kteří všechno chtějí pochopit z vývojové řady zvířat, říkají: Nu ano, máme u zvířat počátky sociálních instinktů, které se v člověku vyvíjejí k moraliť. Ale právě to, co jsou sociální instinkty u zvířat, když je to pozvednuto na úroveň člověka, stává se to právě antisociálním. Právě to, co je u zvířat sociální, je u člověka v nejmimentnějším smyslu antisociální.

Lidé vůbec nechtějí blíže vzít v úvahu různé linie, které dávají člověku reálný obraz o věcech, nýbrž si chtějí rychle činit úsudky. Jen tehdy se dostaneme do správného vzájemného styku člověka s člověkem, když člověka nepojímáme pouze, pokud jde o jeho zvířecí přirozenost. neboť tu je v nejmimentnějším smyslu antisociální, nýbrž když ho pojmáme jako bytost duchovní, každého člověka jako bytost duchovní. To můžeme ale jen tehdy, když chápeme celý svět ve vztahu k jeho duchovnímu základu. Tyto tři věci jsou právě také vzájemně neoddělitelné: socialismus, myšlenková svoboda, duchovní věda. Ty náležejí k sobě. Jedno bez druhého není v našem 5. poatlantickém období v jeho vývoji možné.

Zvláště bude nutné, aby se lidé obtěžovali pohlížet nikoli bezmyšlenkovitě na tu skutečnost, že v každém člověku je také antisociální podstata. Mohlo by se také říci, kdyby se chtělo mluvit triviálně. Pro správné ozdravení záleží velice mnoho na tom v tomto období, aby lidé přestali mít sebe sami tak strašně rádi. Je to charakteristické pro současného člověka, že se má sám tak rád. A zde musíte opět rozlišovat. On má své myšlení, své cítění, své chtění obzvláště rád - a potom, když si jednou své myšlení oblíbil, potom od toho neupouští.

Hleďte milí přátelé, ten, kdo chce skutečně myslet, ten ví něco, co není vůbec nedůležité, že o všem tom, o čem smýšlí správně, myslel někdy falešně. Vlastně víme správně jen to, o čem jsme učinili zkušenost, co to způsobilo v duši, když jsme o tom smýšleli falešně. Ale tyto vnitřní vývojové stavy si lidé neradi připouštějí. Proto si lidé dnes navzájem tak málo rozumí. Chci vám říci jeden příklad. Proletářský světový názor, o němž jsem vám častěji hovořil, ten tvrdí, že způsob, jak si lidé vytvářejí představy, celá ideologická nadstavba, je závislá

na hospodářských poměrech, takže lidé vytvářejí své politické myšlenky podle svých hospodářských poměrů.

Kdo dovede takovéto myšlenky hlouběji studovat, ten shledá, že taková myšlenka má velkou oprávněnost, obzvláště že je téměř úplně správnou pro časový vývoj od 16. století. Neboť to, co lidé myslí od 16. století, je téměř všechno výsledkem hospodářských poměrů. Není to správné v absolutním smyslu, ale v relativním smyslu je to zcela dalekosáhle správné. Avšak do takové hlavy, jako je hlava profesora ekonomie, to ne a ne vstoupit. Tu učí například nedaleko odtud ekonom, jmenuje se Michels, na univerzitě, která říká, že prý to je falešné, neboť by se prý mohlo dokázat, že politické myšlenky nejsou určovány hospodářskými poměry, nýbrž že se politickými myšlenkami zvláště mění poměry hospodářské. A tu ukazuje tento profesor Michels na kontinentální blokádu Napoleonovu, čímž některá průmyslová odvětví v Itálii nebo v Anglii byla téměř vymýcena a jiná zavedena. Tedy Michels říká, zde máme nejvýraznější případ, že politickou myšlenkou, kontinentální blokádou, jsou určovány ekonomické poměry.

Takových příkladů uvádí ještě více. Víím, že když sto lidí knihu tohoto profesora Michelse přečte, jsou přesvědčeni, že je pravdou to, co říká, neboť se to vyvíjí s nesmírnou logikou. Zdá se to být absolutně správné, ale je to směšně falešné. Je to proto směšně falešné, protože všechny příklady, které uvádí, je nutno brát podle téhož schématu jako tuto kontinentální blokádu. Jistě kontinentální blokáda způsobila, že se v Itálii měnila jistá průmyslová odvětví, ale tato změna v průmyslu nevyvolala v ekonomickém poměru mezi podnikateli a dělníky právě žádnou změnu. To je právě charakteristické. Vše to propadáva jako z nějakého síta nebo jako z nějakého sudu beze dna. Tato Michelsova teorie je totiž jako sud beze dna. Propadáva tu ven vše, co uvádí, protože proletářský světový názor vůbec netvrdí, že takovými myšlenkami jako je kontinentální blokáda se vyvíjí třeba florentský hedvábnický průmysl, který tu dříve nebyl, kdežto v Anglii se nevyvíjí. Proletářský světový názor naopak tvrdí: Protože tato kontinentální blokáda může to či ono průmyslové odvětví vrhnout tam či onam, nic se nemění v ekonomickém poměru mezi podnikateli a dělníky, a ty jsou rozhodující. Takže takové věci potom vypadávají z velkého chodu hospodářských událostí s jejich ideologickou nadstavbou a právě kontinentální blokáda ve svém působení to, co profesor Michels chce dokazovat, v eminentním smyslu nedokazuje.

Ptáte-li se, proč trvá takový člověk jako profesor Michels na své teorii proti proletářskému myšlení? Z jednoduchého důvodu, protože je zamilován do svého myšlení, a protože není s to zabývat se myšlením proletářským. On totiž

hned usíná. Je to skryté usínání. V okamžiku kdy má přemýšlet, promýšlet prolctářské myšlenky, usíná. Může se udržet při vědomí jen tehdy, když vyvíjí ty myšlenky, do nichž je zamilován.

Musíme si, milí přátelé, blíže všímat duševních věcí. Naše doba je právě oním obdobím, v němž se musí přistoupit v nejeminentnějším smyslu k duševním věcem, jinak se nepochopí, co je v naší době nutné, jinak nebudeme moci o těchto těžkých, tragických poměrech dospět k žádnému nějak ozdravujícímu úsudku. A ozdravující úsudky to vlastně jsou, které mohou přece být jediným východiskem z krajně neutěšených poměrů v současnosti a také jím budou. K pesimismu ze širšího hlediska není žádný důvod, ale ke změně úsudku je mnoho důvodů. Především u každého jednotlivce je ke změně úsudku důvod nejvyšší měrou.

Musíme již říkat: Je to velmi, velmi pozoruhodné, vidíme-li jak dnes lidé jaksi spící pronáší své úsudky, a jak rychle zapomínají z jednoho období na druhé, i když tato období jsou jakkoli krátká. Budeme zvláště nyní prožívat to, jak lidé budou zapomínat na způsob, jak usuzovali. co o celém světě vše pronášeli ve frázích o právu, o nutnosti bojovat za právo proti bezpráví. Budeme prožívat, že většina lidí, kteří hovořili v této formě před časem o právu, zapomenou na to a vůbec nepostřehnou, jak se v nejbližší době u většiny těch, kteří o právu mluvili, prostě jedná o uplatnění zcela obyčejné moci. To jim ovšem nemá být zazlíváno. Ale máme mít jenom jasno o tom, že když z jedné strany hovořili o právu, že potom nemají žádné právo k tomu přehlédnout, že se u největších křiklounů jedná o moc a impulzy moci. Jak řečeno, to se nemá zazlívát, ale nebude to krásné, jak se uplatňuje to, co poměrně před krátkou dobou hovořilo jen stále o právu, o právu a právu. Nemůžeme se tom divit. Ale měli by se divit ti, kteří společně mluvili, společně konali, když shledávají nyní obraz tak pozoruhodně změněný! Museli by si při nejmenším uvědomit, jak velice je člověk nakloněn k tomu vytvářet své úsudky podle iluzí a ne podle skutečnosti.